

1

Schopenhauer en Nietzsche(1844-1900)

- Waar Schopenhauer eerst het onderspit delft tegenover Hegel (College 5, dia 8) wint hij later aan invloed. Nietzsche is een groot bewonderaar. Wat Nietzsche echter anders ziet dan Schopenhauer is hoe met de doelloze Wil te leven:
- Schopenhauer kiest voor berusting. Zijn opvatting lijkt boeddhistisch,
- Nietzsche wil groots en meeslepend leven in het nihilisme.

2

Kierkegaard (1813-1855) en Nietzsche

- Pas in hfst. 14 komt Groot op Kierkegaard, die worstelt net als Nietzsche en Schopenhauer met de betrekkelijkheid van wat hij kan weten. Ook hij is -in mijn woorden- slachtoffer van de Verlichting. Als je weet dat je niet weet, wat dan?
- Kan er een historisch uitgangspunt zijn voor een eeuwig bewustzijn? Deze kloof is met de kennis niet te overbruggen. Een ander antwoord ligt in meer mystieke tradities. Deze zal pas weer opduiken in de 19de eeuw bij Wittgenstein.
- Kierkegaard zoekt het in 'de sprong in het geloof'. Wat consistent is, maar niet redelijk. Geloof is niet redelijk, maar een overgave. De Waarheid schuilt hier in de subjectiviteit. In het diepste zelf kan de mens God ontmoeten en in deze paradox lost alle schuld (Kierkegaards grootste probleem) op. (Groot 212)
- Deze ervaring betreft een woordloze, persoonlijke existentie en levert geen mededeelbare waarheid op. Dat is voor Kierkegaard geen probleem, maar voor de voortzetting van de Verlichting wel. Die worstelt vanaf nu met de subjectieve wortels van onze objectieve kennis (217).

Also sprach Zarathustra

- Geschreven en gelezen in een tijd dat teksten met diepe wortels en/of pathos populair werden. Hierin wordt ook een alternatief gezocht van de onbegrijpelijk geworden en bekritiseerde wetenschap. Er wordt gezocht naar geïntegreerde narratieven. Dat leidt tot allerlei teksten, die vervolgens een eigen leven gaan leiden. Kritisch lezen is noodzakelijk.
- Van *Also sprach Zarathustra* werden tijdens de oorlog maar liefst 150.000 exemplaren onder de Duitse troepen verspreid, in een speciale, voor het slagveld bestemde editie.
- *De Geheime Leer* is een esoterisch boek van de theosofe Helena Petrovna Blavatsky, dat in 1888 in twee delen verscheen. Het heeft als ondertitel: de synthese van wetenschap, religie en filosofie. Het was haar aangereikt van gene zijde.
- *De Protocolen van de wijzen van Sion* zijn een fictief verslag van een vergadering van joodse leiders, die in 1897 zou hebben plaatsgevonden in Bazel. In de VS in 1920 gepubliceerd in de krant *The Dearborn Independent* van autofabrikant Henry Ford. In 1927 bood hij echter publiekelijk zijn excuses aan, nadat hij was aangeklaagd wegens smaad vanwege zijn antisemitische uitlatingen.

Zarathustra en het vermeende nazisme van Nietzsche

Nietzsche wil dat ieder mens een individu wordt dat eigen keuzes maakt. De kuddemens is in zijn ogen een stadium tussen dier en Übermensch in. De geest werd een kameel, leeuw en dan een kind, dat zegt Nietzsche (Zarathoestra blz 27-29). Uitleg is nodig bij zijn teksten.

Nietzsche zelf is tegen fascisme en antisemitisme, maar misinterpretaties ontstaan door een aantal factoren:

- Zijn teksten lijken op profetische boeken en zijn even multi-interpretabel. Nog steeds zijn er vele Nietzsche lezingen,
- De tijdgeest zit vol van antisemitisme, racisme, fascisme en complottheorieën en mensen leggen zijn werk in die trant uit en Nietzsche zelf kan niet meer protesteren,
- Zijn zus en zwager, aanhangers van Hitler, leggen zijn werk in handen van fascistische partijen. Zij stichten in 1887 Nieuw Germania in Paraguay, maar Elisabeth keert terug om voor haar broer te zorgen.

Zie ook <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/11/23/hoe-de-zieke-nietzsche-door-zijn-zus-volledig-werd-uitgebuit-a4182050>

5

'God is dood'

Misschien wel het meest beladen zinnetje in de westerse filosofie: 'God is dood'
Maar wat bedoelt Nietzsche daarmee?

In *Zarathustra* zegt hij: "Maar toen Zarathoestra alleen was, sprak hij tot zijn hart: 'Hoe is het mogelijk! Deze oude heilige heeft er in zijn bos nog niets van gehoord dat God dood is!'" (Zarathoestra blz 13).

Maar in *De vrolijke wetenschap* wordt beschreven hoe de dolle mens op klaarlichte dag met zijn lantaarn rondloopt en Ik zoek God! Ik zoek God! (3, 480; FW) schreeuwt, en dan: Wij hebben hem gedood [...] Is de grootsheid van deze daad niet te groot voor ons? Moeten wij zelf geen goden worden om haar zelfs maar waardig te betonen? (3, 481) De godsmoordenaar moet zelf een god, dus een übermensch worden, zo niet dan valt hij terug in de banaliteit - die gedachte ontwikkelt Nietzsche in deze scène.

(Safranski, Nietzsche blz 265)

6

‘God is dood’ is een opdracht

‘O mens geef acht’, heet het hoofdstuk dat daarover gaat. En het is dus niet het gevolg van Nietzsche, maar Nietzsche constateert vroeg wat er aan het gebeuren is en ziet implicaties, die anderen veel later gaan beamen en dan wordt Nietzsche hun visionair.

Als God dood is volgt er **nihilisme**:

1. **Waarheid verdwijnt (Groot blz 191-193)**
2. **Waarden verdwijnen (Groot blz 193-1197)**
3. **Eenheid verdwijnt**

Geen waarheid?

- Waarheid zoeken is een nuttige manier om ons te verhouden tot de wereld waarin we leven, maar impliceert altijd een reductie. Dat maakt dat waarheid haar totaliteitsaanspraak verliest. Er is geen eenheid. (Zie ook college 5, dia 9)
- Nietzsche schetst wat hij noemt ‘**De wil tot macht**’. Dat is een streven naar waarheid of het scheppen van waarheid, omdat we macht over de dingen en elkaar willen hebben. Dit streven is amoreel.

Geen moraal?

- De mens leeft hier zoals bij Schopenhauer in een stroom van ontwikkelingen die een amorele natuur kent. De moraal is niet met de schepping meegegeven, want er is geen schepping geweest. Maar zonder God is er ook niets dat mensen ervan weerhoudt om het recht van de sterkste na te streven.
- Tot dan toe ging men uit van een ingeboren - op het metafysische Goede gerichte- ziel/rede. Dat verliezen maakt ons tot natuur en dat betekende toen dat ook mensen strijd om het bestaan moesten leveren. Dat in de natuur samenwerking en empathie voorkomen is pas sinds kort onderwerp van wetenschappelijk denken. (de Waal, Empathie).

Geen schuld?

- Schuldgevoel werd tot Nietzsche gekoppeld aan een geweten, dat op zijn beurt weer terug te voeren was op een metafysica.
- Maar als er geen moraal is en geen metafysica hoe komen we dan aan schuldgevoelens?
- Volgens Nietzsche zijn die ons meestal aangepaard. Daarom vindt Nietzsche medelijden ook decadent. Het is, volgens hem, de ruimte van een samenleving om tegen de natuur in te handelen. Deze onwereldse moraal is decadent en zou moeten worden ontmaskerd.
- Groot waarschuwt hier voor Nietzsche (195), maar dat doet Nietzsche zelf ook. Nietzsche wil opwekken tot een vreugdevolle omgang met het leven in totaal relativisme. Maar hij waarschuwt op diverse plekken: 'Volg mij niet' en 'Neem mij niet te serieus, dat zou gevaarlijk zijn'.

Dionysisch en apollinisch

- **Het apollinische**

Apollo is de Griekse god van de kunsten. Nietzsche ziet het als dat wat in de Griekse cultuur licht, begrijpelijkheid, rede, symmetrie, schoonheid en genezing behelst.

Nietzsche zag het apollinische als één van de hoofdkenmerken van de Griekse kunst. Samen met het dionysische, waarmee het in een voortdurende spanningsverhouding staat, is het de grondslag van de Griekse cultuur. Denk bijvoorbeeld aan de tragediën.

- **Het dionysische**

Dit staat voor het scheppende, heroïsche, duistere en chaotische. Op het gebied van de kunsten gaat het om de redeloosheid van Dionysus. Onbegrijpelijkheid, disharmonie en woeste kracht. De verbinding is nu niet met de rede maar met de natuur, irrationaliteit, instinctief en onbeschaafd gedrag en zelfs wreedheid.

Maar wat moeten moderne mensen daarmee?

Dit is het tijdvak waarin filosofen de geschiedenis van de filosofie gaan diskwalificeren als dwaalwegen (Schopenhauer, Heidegger, Arendt). Nietzsche doet dat ook:

- Na een lange tijd van misvattingen weten we weer dat we natuur zijn.
- Nu we dat weten is er geen gegeven waarheid of moraal meer te bekennen en moeten we leven met de onzekerheden van het nihilisme. Dat leven moet aansluiten bij onze natuur, want onderdrukking levert ressentiment op en decadentie. Maar wil het leefbaar blijven dan moet dan wel gebeuren met wat hij noemt **'een übermensch- mentaliteit.'** (200)

Kunst en cultuur en filosofie 'doen' Nietzsche

Iedereen zijn eigen Nietzsche en zijn eigen idee van de übermensch :

- In de kunst van Strauss met zijn Zarathustra tot Delius met zijn A Mass of Life.
- Postmodernisme met Bataille en zijn Volonté de chance, of Foucault met zijn zorg voor het zelf.
- Munch met het portret van Nietzsche tegen dezelfde achtergrond als de Schreeuw.
- Marsman met 'Groots en meeslepend wil ik leven'.